

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Харківської державної
академії дизайну і мистецтв
проф. Олександр СОБОЛЄВ

« 17 » 17 20__ р.

ВИСНОВОК

ПРО НАУКОВУ НОВИЗНУ, ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Пандиревої Єлизавета Андріївни за темою «Мистецтво рукотворного графічного напису у візуальному середовищі міста: морфологічний аспект (II пол. XX ст. — XXI ст.)», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» (галузь знань 02 – Культура і мистецтво).

Дисертація Пандиревої Єлизавети Андріївни за темою «Мистецтво рукотворного графічного напису у візуальному середовищі міста: морфологічний аспект (II пол. XX ст. — XXI ст.)» виконана на кафедрі теорії та історії мистецтв Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Тема дисертації затверджена вченою радою ХДАДМ (протокол № 87-ОП від 25 грудня 2023 року).

У попередній експертизі дисертації, проведеної на базі кафедри теорії та історії мистецтв ХДАДМ, беруть участь двоє рецензентів; Котляр Євген Олександрович та Горбатенко Людмила Павлівна.

За результатами аналізу змісту дисертаційного дослідження «Мистецтво рукотворного графічного напису у візуальному середовищі міста: морфологічний аспект (II пол. XX ст. — XXI ст.)», поданих до розгляду наукових публікацій за темою дисертації, а також враховуючи підсумки публічної презентації здобувачем наукових результатів дисертації, яку проведено на кафедрі теорії та історії мистецтв від 16 грудня 2023 р., визначено наступне:

1. Актуальність теми дисертації Здобувачка переконливо аргументує необхідність та важливість наукового опрацювання питань, що є предметом дослідження, висвітлюючи зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями у відповідній галузі знань шляхом критичного аналізу з визначенням сутності наукового завдання. Зокрема, здобувачка звертає увагу на те, що у мистецтвознавчій літературі проблема морфологічного аспекту графіті, каліграфіті та рисованого шрифту другої половини XX, початку XXI ст. спеціально не розглядалась науковцями, потребує ґрунтового аналізу, систематизації, всебічного вивчення та оцінки з боку мистецтвознавства.

З огляду на викладене, тема дисертаційного дослідження є актуальною і своєчасною, відповідає вимогам сьогодення, має теоретичне та прикладне значення.

2. Зв'язок теми дисертації з науковими програмами, планами, темами університету та кафедри. Дослідження виконане відповідно до плану Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану кафедри теорії і історії мистецтв Харківської державної академії дизайну і мистецтв по підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації на цій кафедрі в межах держбюджетної теми ХДАДМ «Образотворче мистецтво у світовому контексті».

3. Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів. Полягає у висвітленні нових аспектів морфології графіті, каліграфіті та рисованому шрифті, які раніше комплексно не досліджувалися. Головні наукові результати дослідницької роботи отримані автором особисто.

При дослідженні термінологічної бази розширено термінологічний апарат і доведено використання авторської дефініції *рукотворний графічний напис*, яка узагальнює способи створення написів рукотворно графічним способом (графіті, каліграфіті та рисований шрифт): *рукотворний графічний напис — це короткий текст уміщений на будь-якій поверхні, який зроблений людськими руками з використанням графічних матеріалів та інструментів*.

Авторкою вперше було проведено морфологічний аналіз будови графеми літер графіті, каліграфіті та рисованого шрифту. Визначено, що будова літер графіті найскладніша, тому що принцип побудови графеми передбачає її навмисну деформацію. Також, широке застосування лігатур та різних технічних прийомів з відтворенням задуму. Будова літер європейського каліграфіті базується на класичних готичних алфавітах з додаванням експресії та прийомів стилю графіті. Щодо будови літер рисованого шрифту то, як правило, він імітує літери типографського взірця, проте може мати і деформацію скелету. А також, на основі теорії О.В. Токара про побудову асоціативних правил на основі зв'язку геометричних параметрів шрифтів та об'єктивної зручності читання, було проаналізовано параметри літер графіті, каліграфіті та рисованого шрифту.

4. Новизна основних результатів дисертаційного дослідження полягає Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що дисертантка *уперше* комплексно визначила морфологічні аспекти рукотворних графічних написів (графіті, каліграфіті та рисованого шрифту): виокремила типологію написів у середовищі міста; розмежувала поняття «рисований шрифт», «каліграфіті» та «графіті»; визначила вплив рукотворних графічних написів на розвиток візуального середовища у місті; охарактеризувала тенденції літерних форм в контексті естетики постмодернізму; проаналізувала морфологічну будову рисованих форм, європейського каліграфіті та графіті; дослідила художньо-образні особливості графіті, каліграфіті та рисованого шрифту; визначила емоційну складову рукотворного графічного напису у середовищі міста.

Також, удосконалила термінологічний апарат дослідження. На базі існуючих тлумачень запропоновано авторську дефініцію поняття «рукотворний графічний напис». Набуло подальшого розвитку дослідження морфологічного аспекту рукотворного графічного напису в площині візуального середовища міста: пошук нових особливостей морфологічних аспектів графіті, каліграфіті та рисованого шрифту; використання їх як засобу соціальної комунікації; у визначенні ролі рукотворного графічного напису як в українській науковій спільноті, так і зарубіжній; впливу сучасних технологій на процес створення нових написів рукотворно графічним способом.

5. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій. Наукові результати та запропоновані авторкою рішення і висновки спираються на її самостійні дослідження щодо детального аналізу морфологічного аспекту графіті, каліграфіті та рисованого шрифту. Джерельна база дослідження містить теоретичні твори з мистецтвознавчого аналізу (дисертації, монографії, наукові статті), матеріали фахових журналів, газет та інтернет-видань, корпоративних сайтів із персональними сторінками і творами як шрифтових дизайнерів, так і вуличних художників, які займаються створенням рукотворних графічних написів у середовищі міста.

Авторкою в ході аналізу морфологічних аспектів графіті, каліграфіті та рисованого шрифту доведено, що початкові елементи шрифтового мистецтва складають основу базових художніх елементів, які формують морфологію шрифту, створеного рукотворно графічним способом. Детально проаналізовано будову літер графіті, каліграфіті та рисованого шрифту. Розкрито, як шрифтові пропорції впливають на показник оптимальної читабельності напису. Підкреслено, що композиційні засоби та прийоми художньої виразності допомагають створювати оригінальний художній образ напису, а також візуально підсилюють інформативну частину напису. Розкрито взаємозв'язок художнього образу і шрифту у рукотворному графічному написі. Доведено, що людина емоційно сприймає зовнішню форму літери та пов'язує її з внутрішнім змістом напису.

Переконливим підтвердженням достовірності наукових положень дослідження є додаток у вигляді альбому ілюстрацій. Наукові положення дисертації достатньою мірою апробовані та обговорені на 30-ти наукових конференціях всеукраїнських і міжнародних, науково-методичних та науково-практичних конференціях. Текст даного дисертаційного дослідження та публікації за її темою підтверджують достовірність та наукову новизну результатів. Об'єкт і предмет дисертації та ракурс обраної проблематики відповідають паспорту спеціальності 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

6. Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. *Теоретичне значення отриманих результатів* полягає в доповненні понятійного апарату, що стосується формування «рукотворних графічних написів»

у візуальному середовищі міста; розмежуванні типології графіті, європейського каліграфіті та рисованого шрифту; у з'ясуванні впливу рукотворного графічного напису на розвиток візуального середовища у місті; у визначенні тенденцій літерних форм в контексті естетики постмодернізму; в аналізі специфіки морфологічних аспектів графіті, європейського каліграфіті та рисованого шрифту; поглибленні наукових досліджень у галузі сучасного мистецтвознавства з позиції художньо-образних особливостей актуальних арт медіа; у визначенні емоційного впливу рукотворного графічного напису на глядача.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх застосування як у середовищі міста, так і в навчальному процесі: у лекційних курсах з історії та теорії шрифту, у курсових та дипломних роботах, у художніх закладах вищої освіти, написанні навчальних посібників та в укладанні методичних рекомендацій щодо практичних рекомендацій з практичних навиків. Отримані результати дослідження можуть бути застосовані при створенні рукотворних графічних написів в середовищі міста.

7. Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження оприлюднені та апробовані Основні положення та результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та історії мистецтва (2020-2023), а також пройшли апробацію на 30-ти всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях, зокрема: Всеукраїнській науковій конференції «Минуле і сучасне: мистецтвознавчі пошуки та відкриття» (Київ. НАОМА. 12 червня 2019 р.), доповідь: «*Стили сучасного графіті у міському середовищі*»; Всеукраїнській науковій конференції професорсько-викладацького складу та студентів ХДАДМ (Харків. ХДАДМ. 25 травня 2019 р.), доповідь: «*Авторська класифікація сучасних графіті*»; Міжнародній науковій конференції «Сьомі Платонівські читання присвячені 60-річчю факультету теорії та історії мистецтва НАОМА» (Київ. НАОМА. 23 листопада 2019 р.), доповідь: «*Роль сучасних написів у вуличному просторі за метою їх створення*»; Всеукраїнській науковій конференції професорсько-викладацького складу та студентів ХДАДМ (Харків. ХДАДМ. 18 травня 2020 р.), доповідь: «*Аспекти архітектоніки написів у візуальному середовищі міста*»; Міжнародній науковій конференції «Восьмі наукові читання присвячені пам'яті академіка Платона Білецького (1922-1998)» (Київ. НАОМА. 21 листопада 2020 р.), доповідь: «*Архітектоніка каліграфіті, рисованого шрифту та графіті у візуальному середовищі міста*»; IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні тенденції сучасних наукових досліджень» (Мюнхен, Німеччина. 11-13 жовтня 2020), доповідь: «*Доцільність використання композиційних прийомів рукотворних графічних написів у візуальному середовищі міста*»; VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна наука: проблеми та інновації» (Стокгольм. Швеція. 18-20 жовтня 2020 р.), доповідь: «*Використання рукотворних графічних написів, як альтернатива проблемам з гомогенними та агресивними видимими середовищами у місті*»; II Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (Київ. 25-27 жовтня 2020

р.); доповідь: *«Доцільність використання прийомів архітекτονіки рукотворних графічних написів у візуальному середовищі міста»*; XI Міжнародній науково-практичній конференції *«Євразійський науковий конгрес»* (Барселона, Іспанія. 1-3 листопада 2020 р.); доповідь: *«Художній образ і шрифт рукотворних графічних написів у візуальному середовищі міста»*; I Міжнародній науково-практичній конференції *«Європейські наукові дискусії»* (Рим, Італія. 28-30 листопада 2020 р.), доповідь: *«Роль рукотворних графічних написів у візуальному середовищі міста за метою їх створення»*; I Міжнародній науково-практичній конференції *«Досягнення та перспективи сучасних наукових досліджень»* (Буенос-Айрес, Аргентина. 6-8 грудня 2020 р.), доповідь: *«Комерційні рукотворні графічні написи у візуальному середовищі міста»*; II Міжнародній науково-практичній конференції *«Результати сучасних наукових досліджень та розробок»* (Мадрид, Іспанія. 2-4 травня 2021 р.), доповідь: *«Рукотворні графічні написи як знакові форми»*; X Міжнародній науково-практичній конференції *«Актуальні тенденції сучасних наукових досліджень»* (Мюнхен, Німеччина. 9-11 травня 2021 р.), доповідь: *«Використання рукотворних графічних написів на вивісках та вітринах у візуальному середовищі міста»*; IX Міжнародній науково-практичній конференції *«Пріоритетні напрямки розвитку науки і технології»* (Київ. 16-18 травня 2021 р.), доповідь: *«Особливості рисованого шрифту у візуальному середовищі міста»*; VII Міжнародній науково-практичній конференції *«Європейські наукові дискусії»* (Рим, Італія. 23-25 травня 2021 р.), доповідь: *«Етапи створення рукотворно графічних написів у візуальному середовищі міста»*; Науково-практична конференція *«Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки»* (Чернігів, Україна. 28-29 травня 2021 р.), доповідь: *«Читабельність рукотворного графічного напису у візуальному середовищі міста»*; Міжнародна наукова конференція *«Культурологія та мистецтво: європейський напрямок розвитку»* (Рига, Латвія 16-17 липня 2021 р.), доповідь: *«Шрифтова композиція рукотворного графічного напису у візуальному середовищі міста»*. I Міжнародна науково-практична конференція *«Сучасна наука: проблеми та інновації»* (Стокгольм. Швеція. 10-12 жовтня 2021 р.), доповідь: *«Прийоми кириличної адаптації рукотворного графічного напису»*; Міжнародна науково-методична конференція *«Синтез візуальних мистецтв крізь сторіччя: діалоги про вищу художню освіту Харкова»* (ХДАДМ, м. Харків, Україна 6 жовтня, 2021 р.), доповідь: *«Просторове співвідношення літери рукотворного графічного напису з площиною у візуальному середовищі міста»*; VII Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених *«Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених»* (Одеса, Україна. 19 листопада 2021 р.), доповідь: *«Доцільність використання пропорцій в рукотворному графічному написі»*; VIII Міжнародній науково-практичній конференції *«Результати сучасних наукових досліджень та розвитку»* (Мадрид, Іспанія. 17-19 жовтня 2021 р.), доповідь: *«Обґрунтування терміну «графіті» в сучасному розумінні цього поняття»*; V Міжнародна науково-практична конференція *«Сучасні наукові дослідження: досягнення,*

інновації та перспективи розвитку» (Берлін, Німеччина. 24-26 жовтня 2021 р.), доповідь: «Гене́за графі́ті стилю, як публічного мистецтва в Північній та Південній Америці»; IV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної науки, суспільства та освіти» (Харків, Україна. 1-3 листопада 2021 р.), доповідь: «Гене́за графі́ті стилю, як публічного мистецтва в Північній та Південній Європі»; Дев'ять Платонівські читання, присвячених 10-річчю від дня смерті професора кафедри ТІМ НАОМА А. В. Заварової (1943–2011), (НАОМА, Київ, Україна 20 листопада 2021 р.), доповідь: «Створення рукотворного графічного напису у візуальному середовищі міста»; Матеріали науково-практичної конференції «Розвиток наукових міжгалузевих досліджень» (Вінниця, Україна 26-27 листопада 2021), доповідь: «Правила із середньою достовірністю читабельності на основі параметрів літер «а» та «н»; Міжнародна наукова конференція з мистецтвознавства та культурології «Взаємодія культури, науки і мистецтва в питаннях розвитку моральності сучасного європейського суспільства» (м. Рига, Латвійська республіка 28-29 грудня 2021), доповідь: «Дослідження читабельності на основі асоціативних правил геометричних параметрів у рукотворних графічних шрифтах». Міжнародна наукова конференція Десяті Платонівські читання «Літерні елементи як невід'ємні складові конструкції літер у рукотворному графічному написі» (Київ, Україна 20 листопада 2022 року), доповідь: «Літерні елементи як невід'ємні складові конструкції літери у рукотворному графічному написі» С. 184-185.

8. Повнота опублікування результатів дисертації та особистий внесок здобувача до всіх наукових публікацій, опублікованих із співавторами та зарахованих за темою дисертації. Основні результати дисертації були оприлюднені у 11 - публікації, 6 - статей входять до наукових фахових видань, визначених переліком МОН України на 2023 рік, 1- стаття входила до наукового фахового видання, що було визначено переліком МОН України на 2019 рік. 1 - монографія належить до наукового видання держав, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку з Європейським Союзом (Чехія), також 2 - статті, що належать до наукових видань держав, що входять до Європейського Союзу (Австрія та Польща), а також 1 - закордонна колективна стаття у Білорусі.

Монографія, яка належить до наукового видання держави, що входить до Європейського Союзу (Чехія):

1. Пандирєва Є.А. Емоційна складова художньої стилістики рукотворного графічного напису: монографія. Прага: LAP Lambert Academic Publishing, 2021. 68 с.

Статті в наукових фахових виданнях України з присвоєнням категорії «Б»:

1. Пандирєва Є. Аналіз способів створення каліграфіті. Традиції та інновації у вищій архітектурно-художній освіті. Сер. Візуальні мистецтва, реставрація. 2019. №3. С.37-44

2. Пандирева Є. Емоція як невід'ємний складник рукотворного графічного напису у візуальному середовищі міста. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Мистецтвознавство* 2021. Т. 2, №36 С. 68-74
3. Пандирева Є. Використання кольору в рукотворних графічних написах, як одна з умов гармонізації візуального середовища у місті. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Мистецтвознавство*. 2021. Т. 3, №37 11-19
7. Пандирева Є. Рукотворні графічні написи як унікальна знакова система у візуальному середовищі міста. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Мистецтвознавство*. 2021. Т. 3 №38 С. 49-55
8. Пандирева Є. Доцільність використання рукотворних графічних написів у візуальному середовищі міста. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Мистецтвознавство*. 2021. Т. 3 № 39 С. 4-8
9. Пандирева Є. Художній образ як невіддільний складник рукотворного графічного напису у візуальному середовищі міста. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Мистецтвознавство*. 2021. Т. 2, № 44 С. 80-87
10. Пандирева Є. Візуальна комунікація між глядачем та рукотворним графічним написом у візуальному середовищі міста. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Мистецтвознавство*. 2022. Т. 2, № 47 С. 48-54

Статті в іноземних наукових періодичних виданнях держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку Європейського Союзу:

1. Пандырева Е. Базовые художественные элементы как основа рукотворных графических надписей в визуальной среде города. *The European Journal of Arts. Сер. Искусствоведение. Теория и история искусств*. 2021. №2 С. 60-65
2. Пандирева Є. Мистецтво рукотворного графічного напису у візуальному середовищі міста: морфологічний аспект. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management). Сер. Культура і мистецтво*. 2022. №2 (46) С. 86-94

Стаття в іноземному науковому періодичному виданні держави:

1. Пандырева Е.А., Павлова Т.В. Особенности строения букв, как базовых элементов рукотворных графических надписей в визуальной среде города. *Начно-практический журнал «Искусство и культура»*. Сер. *Искусствоведение* 2021. №2(42) С. 44-48)

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Пандиревої Є.А. на тему «Мистецтво рукотворного графічного напису у візуальному середовищі міста: морфологічний аспект (II пол. XX ст. — XXI ст.)».

2. Вважати, що за актуальністю, проблематикою, змістом, ступенем наукової новизни, теоретичною та практичною цінністю здобутих результатів, обґрунтованістю висновків дослідження дисертація Пандиревої Є.А. «Мистецтво рукотворного графічного напису у візуальному середовищі міста: морфологічний аспект (II пол. XX ст. — XXI ст.)» повністю відповідає науковому профілю спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2016 року № 261, та пункту 11 Порядку присудження ступеня з присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

3. На підставі розгляду дисертації, наукових публікацій та апробацій дослідження, а також за результатами публічної презентації наукових результатів дисертації рекомендувати дисертацію Пандиревої Є.А. на тему «Мистецтво рукотворного графічного напису у візуальному середовищі міста: морфологічний аспект (II пол. XX ст. — XXI ст.)», за спеціальністю 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді.

ГОЛОВА

фахового семінару:

завідувач кафедри реставрації
та експертизи творів мистецтва ХДАДМ
кандидат мистецтвознавства, доцент,
гарант ОНП «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»

Вячеслав Шуліка

